

УДК 378.4

ВАСИЛЬ КАРИЧКОВСЬКИЙ

Інститут екології економіки і права, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті обґрунтовується актуальність реформування вищої аграрної освіти в Україні, акцентуються суперечності, що лежать в основі наукового пошуку шляхів підвищення ефективності вищої аграрної освіти на пострадянському просторі. На основі огляду науково-педагогічної літератури здійснено теоретичний аналіз актуальних проблем профорієнтації та працевлаштування випускників аграрних вишів у Російській Федерації. Зокрема, означено проблему невідповідності між теоретичними знаннями та практичними навичками, окреслено одну з основних проблем сільського господарства – нестачу кваліфікованих фахівців, схарактеризовано головні напрями агропрофорієнтаційних процесів на основі синергетичного підходу, значну увагу зосереджено на працевлаштуванні випускників та співпраці роботодавців з вищими навчальними закладами.

***Ключові слова:** країни пострадянського простору, Російська Федерація, аграрна галузь, вищий навчальний заклад, випускник, агропрофорієнтаційний процес, синергетичний підхід, роботодавець.*

Актуальність проблеми. Успішне виконання аграрними вишами своєї суспільної місії було і є необхідною, але не достатньою умовою задоволення кадрових потреб агропромислового комплексу. Оптимальність пропорцій забезпечення конкретних організацій і регіонів кваліфікованими кадрами, мотивування праці, підвищення кваліфікації працівників, їхнє кар'єрне зростання і багато іншого визначає ефективність використання людських ресурсів. Проте саме вищі аграрні навчальні заклади як рушії прогресивних тенденцій у галузі бачаться сьогодні потужним джерелом позитивних зрушень.

В умовах динамічного розвитку сільськогосподарського виробництва і зростаючих вимог до підготовки фахівців у всьому світі відбувається реформування аграрної освіти. Для успішного її розвитку в Україні певну вагу становить аналіз проблем, що виникають у країнах пострадянського простору, зокрема, в Російській Федерації, де простежується низка рудиментарних і посткризових явищ, яких аграрна освіта сьогодні повинна позбавитися, і зокрема – при вирішенні проблем профорієнтації і працевлаштування, як таких, що має дуже важливе значення і для галузі, і для долі людини, яка обирає відповідну професію.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми професійної підготовки майбутніх працівників аграрної сфери обрали предметом свого дослідження А.В. Антонець, Ю.М. Атаманчук, В.Є. Берека, О.М. Капітанець, Н.І. Кожемякіна, В.І. Свистун, І.М. Шупта та ін. Вчені відзначають, що саме від рівня підготовки фахівців залежить подальший розвиток цієї галузі, і прагнуть віднайти найбільш успішні в умовах сьогодення шляхи до вирішення цього завдання.

Організація сільськогосподарської освіти за кордоном знайшла відображення у працях Н.В. Абашкіної, О. В. Воцевської, С.Г. Заскалети, Ю.О. Соколович-Алтуної, Т.І. Туркот та ін., де значною мірою прогнозується інтеграція освітніх набуток високорозвинених країн у наш освітній простір. Це є сьогодні надважливим. Як стверджують вітчизняні науковці О.В. Скидан, С.А. Самойленко та С.В. Дубінченко, «діюча в Україні система аграрної освіти наразі зберігає надто багато ознак радянської моделі освіти і радикальним чином не відповідає реаліям сьогодення. Подальше збереження такої ситуації є загрозливим і може призвести до повної стагнації системи аграрної освіти в державі, втрати її потенціалу» [7, с. 198]. Водночас, не можна не враховувати специфічної генези згаданої ситуації, тому, прагнучи впровадити досвід передових країн світу, варто брати до уваги також і проблеми, які беруть свій початок від радянської системи вищої освіти. Чи не найяскравіше помітні вони сьогодні при розгляді ускладнень, що виникають на рубежі між сформованими цією системою тенденціями і викликами сучасності. Цим зумовлений наш інтерес до найбільш обговорюваних аспектів реформування вищої аграрної освіти в країнах пострадянського простору.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі наукових пошуків щодо шляхів підвищення ефективності вищої аграрної освіти на пострадянському просторі, зокрема – у Російській Федерації, де ця проблема є досить відчутною.

Виклад основного матеріалу. Як відзначає відомий філософ освіти В. Огнев'юк, для вищої освіти в незалежній Україні характерна низка суперечностей, «що значною мірою зумовлено особливостями пострадянського перехідного періоду». Найбільш універсальними серед названих вченим, що торкнулися, насамперед, країн європейської частини колишнього Радянського Союзу, бачаться суперечності, пов'язані з наявністю радянських стереотипів і моделей функціонування навчальних закладів у закритому суспільстві та їх невідповідністю новим суспільно-економічним, політичним і культурним реаліям; змінами в ціннісних орієнтаціях суспільства і цінностях, що мають підтримуватися переважною більшістю його членів та реально наявною ціннісною невизначеністю; переходом до ринкової економіки і застарілим менеджментом у сфері вищої освіти; реальними потребами в ресурсах розвитку та обмеженими можливостями держави, а також «потребою переходу до нової якості вищої освіти та технологічною відсталістю університетів; ідеєю елітності вищої освіти та її масовістю; ... приходом нового покоління студентів, яке виросло в умовах хоч і не зрілої, але демократії, та авторитаризмом, що властивий значній частині професорсько-викладацького складу» тощо [6]. Боротьба з ними визначає напрями реформування вищої освіти.

Злам стереотипів у підходах до вищої освіти, безумовно, торкнувся і російських вишів, у тім числі – й аграрних. У дослідженнях російських науковців професіонали XXI ст. постають як фахівці широкого профілю, для яких не існує поділу між гуманітарними і природничими знаннями, промисловими і сільськогосподарськими науками, між суміжними і, навпаки, зовсім не суміжними дисциплінами [4]. Важливим завданням системи вищої професійної освіти визнається формування умінь і навичок, що сприяють якісній підготовці фахівця не тільки в стінах вишу, а й за його межами, - в процесі всієї його професійної трудової діяльності [8, с. 1]. Наголошується, що успішна професійна підготовка людини повинна мати своїм результатом її успішне працевлаштування. Водночас, при розгляді проблем професійної освіти безумовно враховується, що в сучасному світі не можна підготувати людину до праці раз і назавжди. Здатність до перенавчання і мобільність визнані найважливішими якостями фахівців у будь-якому віці, і ця обставина постає важливим чинником при розробці критеріїв ефективності працевлаштування випускників [9, с. 14].

Вчені визнають, що на сучасному ринку праці велике значення має креативність працівника, його вміння вирішувати поточні проблеми нестандартно і ефективно, лояльність до керівництва, лідерські якості, здібності до комунікації. Як негативний момент, підкреслюється, що часом значення цих якостей перебільшується роботодавцем і вимоги до них стають вищими за риси ділової компетенції працівника, тобто здатності добре і професійно виконувати свою роботу [2, с. 35]. Почасти, це теж проблема сучасної освіти: зокрема, вона повинна акцентувати увагу на формуванні у майбутніх менеджерів здатності здійснювати різнобічно обґрунтовану, об'єктивну кадрову політику, що, в свою чергу, поліпшить взаєморозуміння між вишем і роботодавцем для загальної користі обох. Це, дійсно, важлива, але далеко не єдина проблема, яка стоїть нині перед аграрною освітою.

Як стверджує Р. Цидипов, сьогодні в РФ гостро не вистачає кваліфікованого персоналу – працівників сільського господарства з вищою освітою. Вчений наголошує, що державі потрібно робити акцент на новому поколінні випускників сільськогосподарських вищих навчальних закладів і одночасно вирішувати досить болюче питання: як їх утримати в галузі [10, с. 184]. Адже відсталість, депресивність багатьох сільськогосподарських регіонів цьому аж ніяк не сприяє.

Які ж кроки, на думку дослідників, повинні зробити навчальні заклади, що готують кадри для села, аби наблизитися до тих вимог, які ставить сучасність перед фахівцями сільськогосподарського виробництва?

На етапі вибору молодою людиною професії і навіть у період професійного навчання важливими є завдання професійної орієнтації, що сьогодні повинна істотно оновитися за змістом і формою.

Значну надію покладають науковці на застосування при орієнтації молоді на сільськогосподарські професії синергетичного підходу. З цієї точки зору, зазначають А.І. Латишева, Ж.А. Упілкова та А.І. Разумов, загальний напрямок агропрофорієнтаційних процесів – це самозбереження індивіда, підтримка структурної стійкості. Важливим є те, що випускник повинен робити і наскільки добре, кінцеві результати в сфері праці – це точки, які потрібні для нового синергетичного впливу. Засоби синергетики як модель самоорганізації несуть нові можливості стратегії і стилістики мислення, що дають нетрадиційні підходи до багатьох проблем. Навчитися мислити синергетично – значить навчитися мислити нелінійно, альтернативно [5, с. 8].

Новий підхід розглядається дослідниками як ефективна орієнтація в пізнавальній та практичній діяльності, що передбачає застосування сукупності ідей, понять і методів у дослідженні та управлінні відкритими нелінійними самоорганізованими системами. Стосовно умов агропрофорієнтації – це особистість майбутнього фахівця і оточуюче його середовище. Синергетичний підхід дозволяє розглядати агропрофорієнтаційний процес, виховну діяльність значною мірою самоорганізовано, тобто, такою, що не базується на прямих причинно-наслідкових залежностях, а відбувається неоднозначно; як процес, зумовлений безліччю внутрішніх і зовнішніх факторів. На думку вчених, засоби синергетики одночасно дають напрямок пошуку застосування сучасних інформаційних технологій і традиційних сільських цінностей в роботі з профорієнтації. Застосування інформаційних технологій з новим підходом дає можливість істотно змінити на краще зміст процесу і сприяє формуванню інформаційної компетентності випускників [5, с. 10].

Підготовка фахівців для села є багаторівневою системою, що включає складні взаємодії організаційних, управлінських, соціотехнічних виховних підсистем. Удосконалення агропрофорієнтаційних процесів засобами синергетики в практиці агроосвіти та профорієнтації покликане сприяти усуненню їхніх недоліків щодо:

- поінформованості майбутнього фахівця про професії та ринок праці;
- визначення критеріїв і показників соціально-професійного самовизначення;
- формування профорієнтаційних компетенцій;
- здійснення усвідомленого професійного вибору на основі розуміння професійних уподобань, інтересів, а також потреб ринку праці.

Таким чином, на застосування метадіяльних принципів і синергетичних засобів у агропрофорієнтаційному процесі покладається надія як на такі, що створюють реальну можливість переходу від традиційної діагностичної моделі профорієнтації (виявлення відповідності професії окремої особистості) до випереджаючої моделі профорієнтаційної роботи (орієнтованої на розвиток активності, відповідальності особистості, формування профорієнтаційних компетенцій, які є основою для професійних компетенцій) [5, с. 14]. Її впровадження покликане істотно підвищити ефективність функціонування аграрних вишів.

Система вищої аграрної освіти Міністерства сільського господарства Російської Федерації включає 55 вишів, де за програмами вищої професійної освіти навчаються близько 350 тис. студентів, значна частина яких зарахована на заочну форму навчання. Підготовка кадрів з вищою професійною освітою здійснюється за 122 спеціальностями та 70 напрямками бакалавріату та магістратури [7, с. 9]. Міністерства (включаючи Міністерство сільського господарства РФ), що мають мережу підвідомчих профільних навчальних закладів, використовують показники працевлаштування як основні в оцінці діяльності вишів, оскільки підвідомчі виші беруть участь у реалізації функцій даних органів виконавчої влади. За слушним твердженням А. Фанненштіль, державна освітня установа має право на існування і виправдовує свою назву, якщо вона виконує деяку іманентну державі функцію – задоволення суспільних освітніх потреб, що не підлягають реалізації на умовах приватного інтересу [9, с. 12].

Освітній заклад, підвідомчий федеральному органу виконавчої влади, який здійснює розробку державної політики та нормативно-правове регулювання в сфері агропромислового комплексу, вважається таким, що успішно виконує свою місію, за наступних умов:

- 1) склад та зміст освітніх програм відповідає сфері компетенції державного засновника;
- 2) якість підготовки випускників відповідає вимогам Федеральних державних освітніх стандартів;
- 3) випускники займають робочі місця, відповідні отриманій освіті за рівнем кваліфікації і професійної спеціалізації;
- 4) організації-роботодавці є резидентами Російської Федерації (інакше відбувається «відтік мізків» – платники податків оплачують підготовку фахівців для економіки інших країн) [9, с. 12].

Місце роботодавця в освітньому процесі науковці позиціонують наступним чином: це участь у експертизі освітніх програм, виділення професійних компетенцій, формування освітніх програм на основі компетентнісного підходу, створення умов для відпрацювання професійних компетенцій на сучасному обладнанні, участь в оцінці якості підготовки фахівців та атестації працівників. Вочевидь, необхідними для цього є такі заходи, як розробка плану спільних заходів, положення про соціальне партнерство, укладення довгострокових договорів про співпрацю в галузі організації якісної професійної освіти, визначення компетенції випускника-фахівця, проведення експертизи змісту освітніх програм, визначення змісту навчальних, виробничих, переддипломних практик, оновлення програм навчальних дисциплін [10, с. 184]. Крім того, високий відсоток працевлаштування випускників навчальних закладів з роботодавцями дає тісна співпраця між ними під час проходження навчальних та виробничих практик.

Для подальшого вдосконалення взаємодії між навчальними закладами та роботодавцями по ряду напрямків з метою орієнтування на перспективний розвиток сільськогосподарської галузі науковці вважають необхідним здійснювати:

- визначення прогностичних показників потреб у фахівцях і раціональної структури їх підготовки;
- вивчення мотиваційних вподобань молоді;
- посилення профорієнтаційної роботи з майбутніми фахівцями;
- формування роботодавцями портфеля замовлень і укладання договорів на підготовку кадрів за професіями та спеціальностями;
- використання баз господарств для проведення виробничої практики студентів;
- проведення науково-практичних конференцій та навчальних семінарів;
- конкурси професійної майстерності фахівців господарства та студентів [11, с. 253].

Робота з соціальними партнерами на сьогодні передбачає, зокрема, такі напрями:

- відкриття нових спеціальностей і спеціалізацій відповідно до вимог ринку праці;
- зміцнення матеріальної бази навчального закладу;
- юридичне закріплення відносин між господарствами і вишами, між роботодавцем і студентом шляхом укладення довгострокових договорів (на весь період навчання, з подальшим працевлаштуванням та забезпеченням соціальних потреб молодого фахівця).

Водночас, зростає тенденція щодо поєднання в процесі працевлаштування зовнішнього запиту і особистої ініціативи. Так, до етапів працевлаштування випускників К. Азізова вважає за належне віднести:

- вивчення поточних потреб підприємств у фахівцях;
- складання опитувальних листів по випускних групах, куди вносяться відомості про можливості самостійного працевлаштування;
- організацію зустрічей майбутніх випускників з роботодавцями з індивідуальним розподілом молодих фахівців [1, с. 254].

А. Крецан та Н. Касаткіна, розглядаючи проблеми працевлаштування випускників аграрних вишів, обґрунтовують думку, що роль координатора у взаємодії навчальних закладів і роботодавців (сільгоспідприємств, фермерських господарств) повинні взяти на себе громадські об'єднання – асоціації фермерських господарств, сільських товаровиробників та ін. Обговорюючи в своїх професійних спільнотах проблеми розвитку своєї галузі, вони зможуть виступати в ролі замовника на ті чи інші групи фахівців, програми навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Навчальні заклади повинні взяти на себе місію методичного, наукового супроводу своїх випускників, консультаційного центру для всіх сільгоспвиробників регіону [3, с. 98].

Аналізуючи ситуацію забезпечення агропромислового комплексу РФ фахівцями з вищою освітою, О. Якімова відносить до стратегічних завдань формування його трудового потенціалу, поруч зі створенням і вдосконаленням системи безперервної освіти, також і розширення й активізацію підготовки нового покоління менеджерів, здатних забезпечити функціонування ринкової економіки за допомогою нових методів і засобів управління [12, с. 835].

Щодо останнього, то, як зазначають Н.В. Цугленок, В.В. Матюшев та В.С. Паркаль, формування кадрового потенціалу менеджерів всіх рівнів нині необхідне для підвищення ефективності агропромислового виробництва з використанням новітніх світових технологій та процесів і передбачає вирішення низки довгострокових і короткострокових завдань, пов'язаних з удосконаленням системи навчання, професійної підготовки, посилення державної підтримки кадрового забезпечення, спрямованих на :

- зміцнення навчальної та матеріальної бази сільськогосподарських вищих навчальних закладів;
- створення дієвої системи відбору перспективних фахівців для зарахування до кадрового резерву;
- створення системи сільськогосподарського консультування оцінки керівників і спеціалістів АПК на основі професійних стандартів з формуванням банку даних про висококваліфіковані кадри;
- зміцнення служби управління персоналом в органах управління сільськогосподарським виробництвом в муніципальних закладах і підприємствах АПК [11, с. 219].

Висновки. Таким чином, удосконалення вищої аграрної освіти у країнах пострадянського простору розглядається нами як вагоме завдання, що спричиняє активний і різноплановий науковий пошук. Зокрема, аналіз науково-педагогічних джерел показав, що проблема ефективного функціонування аграрних вишів у Російській Федерації стоїть на сьогодні досить гостро, проявляючись не лише у питаннях підготовки фахівця, а й його зацікавленості щодо подальшої роботи за фахом. Найбільш обговорюваними у цій сфері бачаться питання, пов'язані з оновленням підходів до професійної орієнтації

майбутніх фахівців сільськогосподарського виробництва та усунення дистанції між теоретичною підготовкою студентів і реальними запитами аграрної галузі, постійне оновлення яких вимагає інноваційних кроків від освіти і розробки дієвих механізмів для розширення її можливостей. **Напрямом подальших досліджень** бачимо аналіз актуальних проблем вищої аграрної освіти в інших країнах пострадянського простору та шляхів їхнього вирішення, що розробляються науковцями цих країн.

Список використаних джерел

1. Азизова К. Х. Усиление взаимосвязи сельскохозяйственных вузов и работодателей / К. Х. Азизова // Ученые записки КГАВМ им. Н.Э. Баумана. – 2010. – №3. – С.252-255.
2. Бейзеров В. А. Основные тенденции развития систем высшего образования в начале XXI века / В.А. Байзеров // Экономика образования. 2014. – №2. – С.31-37
3. Крецан А.И. Подготовка студентов сельскохозяйственного вуза к условиям будущей профессиональной деятельности в регионе / А.И. Крецан, Н.Э. Касаткина // Вестник КемГУ. – 2013. – №3 (55). – С. 96-99.
4. Латышева А.И. Гуманизация образовательного процесса как одно из условий профессиональной подготовки современного специалиста для села / А.И. Латышева, Е.В. Иванова, А.И. Разумов // Концепт, – 2012. – №1. – С.31-38 .
5. Латышева А.И. Совершенствование агропрофорориентационных процессов средствами синергетики / А.И. Латышева, Ж.А. Упилкова, А.И. Разумов // Концепт. – 2015. – №5. –С. 146-150.
6. Огнев'юк В. Університетська освіта України в контексті перспектив європейської інтеграції / В. Огнев'юк // Віче. – 2010. – №20. – [Ел. ресурс]. – Реж. доступу <http://veche.kiev.ua/journal/2240/>
7. Скидан О. Проблеми та перспективи розвитку системи аграрної освіти в Україні на інноваційній основі / О. Скидан, К. Самойленко, С. Дубінченко // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. - 2014. - № 2(1). - С. 198-207.
8. Тетерева А.М. Организационно-деятельностная игра как метод мониторинга подготовки менеджеров / А.М. Тетерева, Е.А. Асташова, Ю.Н. Ревякина // Концепт, 2014. – №22. – С. 46-50.
9. Фанненштиль А.А. Критерии эффективности трудоустройства выпускников аграрных вузов / А.А. Фанненштиль // Вестник АГАУ. – 2009. – №10.– С. 5-14.
10. Цыдыпов Р.Ц. Компетентностный подход в профессиональной подготовке будущих специалистов сельского хозяйства / Р.Ц. Цыдыпов // Вестник БГУ. – 2013. – №15. – С.183-185.
11. Цугленок Н. В. Стратегическое развитие дополнительного профессионального образования и переподготовки кадров в ФГОУ ВПО «Красноярский государственный аграрный университет» / Н.В. Цугленок, В.В. Матюшев, В.С. Паркаль // Вестник КрасГАУ. – 2010. – №11. – С. 218-224.
12. Якимова О. Ю. Подготовка специалистов сельского хозяйства в области информационных технологий / О.О. Якимова // Интеграция образования. – 2006. – №4. –С. 82-85.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2017 р.

KARYCHKOVSKIY V.

Institute of Ecology Economy and Law, Kyiv, Ukraine

THE PROBLEMS OF HIGHER AGRARIAN EDUCATION IN THE POST-SOVIET STATES

The job market is changing at a more rapid speed than ever, influenced by developing industries and business models. Today's job markets and in-demand skills will look significantly different. The importance of implanting employability as a serious value and attitude throughout the higher education segment has never been stronger. Graduate employability means that higher education alumni developed the capacity to get work. Moreover, employability means that institutions and employers have supported the student knowledge, skills, qualities, philosophical outlook and individuality that graduates need to be successful in the labor force. In the article, on the basis of the review of scientific and educational literature, a theoretical analysis of the processes of vocational guidance and employment of graduates of agricultural universities in the Russian Federation was carried out. In particular, the problem of the discrepancy between theoretical knowledge and practical skills was noted, one of the main problems of agriculture - the lack of qualified specialists was identified, the main directions of agro-professional orientation processes were revealed on the basis of the synergetic approach, considerable attention was focused on the employment of graduates and cooperation of employers with higher educational

institutions both on issues of employment, and traineeships. Successful implementation of the agrarian universities of its public mission was and is a necessary, but not sufficient condition for satisfying the personnel needs of the agribusiness. The optimality of the proportions of providing specific organizations and regions with skilled personnel, motivation of work, professional development of workers, their career growth and much more determines the efficiency of the use of human resources.

In the modern world, the ability to retrain and mobility has already been recognized as the most important qualities of professionals of any age, and this circumstance should be taken into account when developing the criteria for the employment of graduates.

Keywords: Russian Federation, agrarian branch, higher educational institution, graduate, agro-professional orientation process, synergetic approach, employer.

УДК 378

ВАЛЕНТИН КОБЕЦЬ

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ДЖЕРЕЛА НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто сутність поняття «готовність до професійної діяльності» та підходи до вивчення цієї проблеми різними авторами. Запропоновано використовувати поняття «самоефективність» як самооцінну характеристику готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності. Розкрито зміст цього поняття, введеного А. Бандурою. Виділені фактори, що є джерелами навчання, за допомогою яких можна формувати і розвивати самоефективність, а отже, бажані для використання при формуванні готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, формування, самоефективність, досвід, переконання, поведінка, емоції, самооцінка

Постановка проблеми Необхідність вдосконалення системи освіти, підвищення рівня її якості є важливим завданням сучасності, що передбачає наявність позитивних умов для становлення і формування студента як майбутнього фахівця та його особистісну самореалізацію в професійній діяльності. Для вирішення цієї проблеми необхідна підготовка фахівців, які володіють базовими знаннями та вміннями, здатні їх використовувати в складних, мінливих ситуаціях, мають високу професійну самосвідомість, необхідні для успішної роботи особистісні якості і властивості, комунікативну компетентність, володіють навичками саморозвитку і самовдосконалення.

У зв'язку з цим вивчення проблеми формування готовності майбутнього фахівця до успішної професійної діяльності є надзвичайно актуальним. У сучасній психологічній і педагогічній науці накопичено досить великий теоретичний і практичний матеріал щодо вирішення цієї проблеми в різних видах діяльності. Сформульовано велику кількість визначень готовності (її зміст, структура, основні параметри готовності студента та умови, які впливають на динаміку та стійкість її прояви, вивчено рівні готовності).

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування готовності майбутніх менеджерів дозволяє погодитися з авторами, які характеризують готовність, по-перше, як категорію теорії діяльності, яка вказує на функціональні особливості майбутньої професії та вимоги, які вона висуває до фахівця; по-друге, як категорію професійно-особистісного розвитку, забезпечує наявність необхідних якостей для успішного оволодіння діяльністю, які є психологічною основою прояву компетентності та формування професіоналізму; у третій, як категорію професійної освіти, що виражає мету, сукупний результат і якість професійної підготовки.

Формування готовності до професійної діяльності під час навчання у виші особливо актуально для майбутніх менеджерів, що обумовлено змінами в системі і методах управління в усьому світі, в Україні, яка має євроінтеграційну орієнтацію, і в країнах СНД, де відбувається складний процес становлення і розвитку ринкової економіки. Ця проблема розглядалася в роботах О. Ю. Айрапетової, Д. М. Корнеєва, В. Ю. Могилевської, І. В. Резанович, А. М. Топузової, Л. М. Феофанової та ін. Питання формування